

Funkcije novca

dr Damir Šehović
Monetarna ekonomija
Podgorica, oktobar 2020.

Pitanja za provjeru znanja

- Koja je od sljedećih konstatacija tačna:
 - Prihodi i rashodi su fondovi a novac je tok.
 - Prihodi su fondovi, a rashodi i novac su tokovi.
 - Prihodi i rashodi su tokovi, a novac je fond.

- Šta je uslovalo pojavu novca?

- Zašto pećinskom čovjeku nije potreban novac?

Pitanja za provjeru znanja

- Tri lica proizvode tri proizvoda

Proizvod

Jabuke

Banane

Čokolada

Proizvođač

Voćar

Uzgajivača banana

Poslastičar

- Ukoliko voćar voli samo banane, uzgajivač banana samo čokoladu, a poslastičar samo jabuke, da li će među njima doći do bilo kakve trgovine kada je u pitanju robna razmjena?
- Na koji način bi uvođenje novca koristilo toj trojici proizvođača?

5. novembar 2020.

3

Pitanja za provjeru znanja

- Navedite razvoj novca kroz istoriju.
- Šta je geneza novca?
- Koja je razlika između certifikata i banknota?
- Zašto su stanovnici SAD-a u XIX vijeku ponekad više voljeli da budu plaćeni čekom nego zlatom, iako su bili svjesni mogućnosti da ček može da bude bez pokrića?

5. novembar 2020.

4

Funkcije novca 1

- Potpuna predstava o ulozi novca u jednoj ekonomiji se može imati jedino ukoliko se imaju u vidu funkcije koje taj novac vrši
- Potrebno je razlikovati dvije grupe novčanih funkcija:
 1. Funkcije koje obuhvataju sadržinu novca pa time određuju pojam novca (klasične funkcije novca)
 2. Funkcije koje obuhvataju osobine novca koje u različitim periodima različito djeluju (dopunske funkcije)

Funkcije novca 2

- Klasične funkcije novca su:
 1. Novac kao sredstvo razmjene (prometno sredstvo);
 2. Novac kao mjera vrijednosti;
 3. Novac kao platežno sredstvo;
 4. Novac kao blago;
 5. Novac kao svjetski novac.
- Dopunske funkcije novca su:
 1. Novac kao konzervator vrijednosti;
 2. Novac kao predstavnik solventnosti i likvidnosti;
 3. Novac kao garant slobode konzuma.

Funkcije novca 3

Novac kao sredstvo razmjene (prometno sredstvo)

- Šta je novac?
- Koji je osnovni problem kod trampe?
 - Najvažnija funkcija na osnovu koje se određuje definicija novca
 - Novac kao sredstvo razmene predstavlja predmetnu vrednost koju kupci, kada kupuju robe i usluge daju prodavcima.
 - Novac ovu funkciju mora da obavlja, za razliku od ostalih koje ne mora
 - Ova funkcija se ispoljava u tome što je **posredovanjem omogućena razmjena robe**
 - Imalac bilo koje robe može istu zamijeniti za bilo koju drugu robu posrednim putem, tako što prvo zamjenjuje svoju robu ili usluge za novac, kojim se onda može kupiti roba koja se želi
 - Novac je sredstvo razmjene koje je **univerzalno prihvaćeno** od strane svih učesnika u razmjeni i koje je pravnim propisima nametnuto kao sredstvo razmjene

5. novembar 2020.

7

Funkcije novca 4

- Korišćenje novca kao sredstva razmjene **utiče na ekonomsku efikasnost** jer se znatno skraćuje vrijeme utrošeno u razmjeni proizvoda i usluga
- Novac utiče na efikasnost i tako što ljudima omogućava da se specijalizuju u onome što najbolje rade
- Funkciju novca kao sredstva razmjene obavlja gotov novac i depozitni novac, kao i druge HOV (kvazi novac) kojima kao kompenzacija za rizik likvidnosti uvijek pripada kamata ili neki drugi prihod
- Pojavom novca, **rješava se problem koji se javlja kod trampe**, obzirom da se novac pojavljuje kao posrednik u razmjeni, tako da se time čin prodaje odvajava od čina kupovine
- **Naime, iako niko ne može da proda a da neko drugi ne kupi, niko ne mora odmah da kupi zato što je sam već prodao i niko ne mora da kupi odmah nakon što je prodao**

5. novembar 2020.

8

Funkcije novca 5

Novac kao mjera vrijednosti

- **Šta je cijena?**
- Novac služi kao izraz vrijednosti
- Funkcija mjere vrijednosti je u tome što se vrijednost svake robe izražava u novcu i predstavlja cijenu te robe
- Dakle, funkciju mjere vrijednosti novac obavlja preko cijena
- **Da li ovu funkciju novac obavlja i kada ne ulazi kao posrednik u razmjeni?**
- **Da li novac mora da obavlja ovu funkciju?**
- Ovu funkciju novac ne mora da obavlja
- Zahvaljujući novcu, robe različitih fizičkih osobina se u razmjeni ispoljavaju kao **kvalitativno istorodne i količinski uporedive**
- Zahvaljujući novcu, **moгуće je upoređivanje vrijednosti različitih proizvoda** jer će se jednostavno uporediti količina novca koju je potrebno dati za jedan, odnosno za drugi proizvod
- Novac je zajednička mjera vrijednosti svih roba, odnosno novcem se može izraziti vrijednost svake robe i one međusobno upoređivati
- **Prednost ove funkcije se povećava kako privreda postaje složenija**

5. novembar 2020.

9

Funkcije novca 6

Novac kao platežno sredstvo

- Ovo je funkcija novca **sa pravnog gledišta**
- Novac se u funkciji platežnog sredstva koristi u kreditnim transakcijama
- Sa razvojem robne proizvodnje, **prodavac postaje povjerilac a kupac dužnik**, tako da i novac dobija drugu funkciju i postaje platežno sredstvo
- Funkcija proizilazi iz činjenice da se ne mora poklapati vrijeme kupovine sa vremenom plaćanja
- **Kakvu posledicu može da izazove pretjerano korišćenje ove funkcije novca u privredi?**
- Pored kupovine postoji bezbroj drugih usluga, obaveza i slično čije se plaćanje može odložiti, čemu je doprinijela sve veća podjela rada i pojava kreditnih odnosa

5. novembar 2020.

10

Funkcije novca 7

Novac kao blago

- Pojedinci mogu da čuvaju svoju imovinu u novcu, da bi je u kasnijem vremenskom periodu upotrijebili za kupovinu
- Ako se novac povuče iz opticaja i čuva odnosno gomila, onda kažemo da se novac pretvara u blago
- Ova funkcija novca nastaje usled činjenice da se novac, kao zamjena za bilo koje robe koje imaju vrijednost, mogao čuvati da bi se trošio onda kada to njegovom imaoocu odgovara
- Umjesto gomilanja blaga u raznim naturalnim oblicima, pojava novca je stvorila mogućnost da ga njegovi vlasnici čuvaju i angažuju kad žele
- Čuvanje novca je **vezano za njegovu stabilnost sa stanovišta kupovne moći**
- **Da li je čuvanje novca kao blaga bilo veće prije ili danas?**
- Čuvanje novca kao blaga može da ima psihološke ili ekonomske motive
- Ova funkcija novca je korisna jer ljudi uglavnom ne žele da potroše dohodak odmah nakon što ga dobiju, već radije čekaju pogodan trenutak za kupovinu
- **Od čega zavisi da li je novac dobar kao sredstvo čuvanja vrijednosti?**
- **Koja je loša osobina funkcije novca kao blaga?**

5. novembar 2020.

11

Funkcije novca 8

Novac kao svjetski novac

- Ova funkcija novca proizilazi iz potrebe da se na osnovu međunarodne podjele rada vrši razmjena između pojedinih zemalja
- Svjetski novac u funkciji mjere vrijednosti, čini **robe proizvedene u različitim zemljama svijeta kvalitativno jednakim i međusobno uporedivim**
- Novac koji je mogao da služi kao svjetski novac bilo je zlato, koje je zbog svoje vrijednosti i upotrebne vrijednosti postalo univerzalna roba jednaka za sve, bez ograničenja na zemlju proizvođača
- U savremenom međunarodnom platnom prometu plaćanje između pojedinih zemalja vrši se na osnovu kurseva valuta
- Funkciju svjetskog novca mogu obavljati **konvertibilne valute**

5. novembar 2020.

12

Funkcije novca 9

Novac kao konzervator vrijednosti

- Ova funkcija proizilazi iz činjenice da se novac koji se posjeduje ne mora odmah koristiti, jer postoji mogućnost njegovog čuvanja i angažovanja prema nahođenju njegovog imaoa
- Takođe je vezana za činjenicu da usled razvoja kreditnih odnosa prodavac robe ne dobija novac odmah, već nakon određenog vremena, pa je to još jedan razlog za da se novac pojavi u ulozi konzervatora vrijednosti
- Novac u ulozi konzervatora vrijednosti podrazumijeva njegovu sposobnost da određeni vremenski period sačuva svoju početnu vrijednost
- Funkcija novca kao konzervatora vrijednosti je **direktno vezana za klasičnu funkciju novca kao blaga**, pa se stoga po nekim autorima i ne treba tretirati kao posebna funkcija

5. novembar 2020.

13

Funkcija novca 10

Novac kao predstavnik solventnosti i likvidnosti

- **Šta je likvidnost? Šta je solventnost? Šta je utrživost? U čemu je razlika između likvidnosti i utrživosti?**
- Ova funkcija novca sastoji se u tome što se **pomoću njega izražava stanje solventnosti i likvidnosti**
- Savremeni proces reprodukcije zahtijeva neodložno prisustvo novca za održavanje svog kružnog toka
- Značaj ove funkcije takođe proizilazi iz činjenice da nelikvidnost jednog subjekta može izazvati lančanu nelikvidnost što može imati jako opasan uticaj po ekonomiju jedne zemlje
- Postoji stanovište da je riječ o izvedenim funkcijama novca kao sredstva plaćanja i da ih treba razmatrati u okviru te funkcije

5. novembar 2020.

14

Funkcije novca 11

Novac kao garant slobode konzuma (potrošnje)

- Funkcija se sastoji u tome što se, po pravilu, **za novac mogu kupiti sve vrste roba i usluga koje su izložene prodaji bez ograničenja**
- Sloboda pojedinca da svoj novac upotrijebi za nabavku one robe ili usluge koju isti želi predstavlja jedno od najdragocjenijih prava
- Odlukom da kupe ili ne kupe određenu robu, učesnici na tržištu utiču na proces proizvodnje, odnosno njihovi stavovi utiču na efektivnu tražnju
- Sloboda potrošnje (konzuma) i usmjeravajuća uloga efektivne tražnje predstavljaju osnovni organizacioni princip koji po svom značenju prevazilazi monetarnu problematiku

5. novembar 2020.

15

Definicija novca 1

- Na teorijskom nivou ne postoji saglasnost u definisanju novca.
- Postoje različiti pristupi definisanju novca u okviru ekonomske teorije.
- **Po standardnoj, udžbeničkoj definiciji** novac je sve ono što služi kao:
 1. sredstvo razmjene
 2. čuvar vrijednosti (ili imovine)
 3. jedinica obračuna

5. novembar 2020.

16

Definicija novca 2

- Pojedini ekonomisti ograničavaju pojam novca na značenje **zakonskog sredstva plaćanja**: “nešto što rutinski služi kao sredstvo plaćanja na organizovanim tržištima (Clower)”
- Drugi proširuju pojam novca uključujući raznovrsne finansijske instrumente – oročene depozite kod finansijskih institucija ili bankarske čekove i kreditne kartice.
- Neki ekonomisti ističu funkciju čuvara vrijednosti za nešto što je među transaktorima u privrednom sistemu postalo prihvatljivo kao sredstvo plaćanja u razmjeni za robu i usluge, shvatajući novac kao “**privremeni pojavni oblik kupovne snage**” (Friedman)

5. novembar 2020.

17

Definicija novca 3

- Polazeći od definicije (Raymond Kent, 1966, *Money and Banking*) koja pokušava da napravi razliku između kompleksnog koncepta kao što je novac od ostalih koncepata, novac se posmatra kao **bilo što** što je **u zajedničkoj upotrebi i opšte prihvaćeno kao sredstvo razmjene ili kao mjera vrijednosti**
- *Prvo*, korišćenje sveobuhvatne riječi kao što je **bilo što** neophodno je jer ne postoji jedna riječ sa ograničenijim značenjem koja može da uključi sve "stvari" koje su korišćene kao novac u različitim epohama ljudske istorije

5. novembar 2020.

18

Definicija novca 4

- *Drugo*, novac je bilo što što je u "zajedničkoj upotrebi" kao sredstvo razmjene ili kao mjera (standard) vrijednosti. Mnoge razne "stvari" su povremeno korišćene kao sredstvo razmjene ili način mjerenja vrijednosti, ali povremena upotreba ne opravdava njihovo svrstavanje u novac
- *Treće*, novac je "opšte prihvaćen" u tom smislu da su ljudi zajednički spremni da daju razne vrste i velike količine dobara u zamjenu za njega
- *Četvrto*, novac se koristi kao sredstvo razmjene ili kao mjera vrijednosti

Definicija novca 5

- U savremenoj ekonomskoj teoriji, najvećem broju definicija pojma novca nalazimo nekoliko zajedničkih, bitnih elemenata
- To zajedništvo pripada svim onim oblicima novca ili instrumentima prometa i plaćanja, bez obzira imaju li ili ne svoju unutrašnju, supstancnu vrijednost

Definicija novca 6

- Slijedeći te osnovne, zajedničke i bitne elemente svih tih definicija, možemo zaključno izvesti sljedeću definiciju

NOVAC - sve ono, nešto ili bilo što, što je u zajedničkoj upotrebi i opšteprihvaćeno od strane učesnika u razmjeni kao sredstvo prometa i plaćanja i standard ili mjera ekonomskih vrijednosti
(Domančić, 1982, Monetarna ekonomija)

- **Kent** smatra da se pod novcem može podrazumijevati nešto što služi samo kao sredstvo razmjene, a ne i kao standard ili mjera ekonomskih vrijednosti, i obrnuto, razumljivo ukoliko je u zajedničkoj upotrebi i opšteprihvaćeno od strane učesnika u razmjeni

HVALA!

damirsehovic@yahoo.com